

نامآلاتی بر روش تفسیر رمزی
(و مهم ترین تفاسیر عرفانی قرآن مجید)

سید حجت مهدوی سعیدی

انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد لاهور

۱۳۹۷

سرشناسه	: مهدوی سعیدی، سیدحجت
عنوان و نام پدیدآور	: تأملاتی بر روش تفسیر رمزی و مهمترین تفاسیر عرفانی/ سیدحجت مهدوی سعیدی.
مشخصات نشر	: لاهیجان: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد لاهیجان، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	: ۲۵۸ ص.
شابک	: 978-964-10-2585-6
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: قرآن - بررسی و شناخت
موضوع	: قرآن - تحقیق
موضوع	: قرآن - تأثیر
موضوع	: قرآن - تأویل
موضوع	: تفاسیر عرفانی
موضوع	: مفسران -- تاریخ.
شناسه افزوده	: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد لاهیجان
رده بندی کنگره	: ۴/۱۳۹۴۸۶۵/۲ت۹م/۹
رده بندی دیویی	: ۲۹۷/۲۰۸
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۰۷۱۰۰۵

عنوان کتاب: تأملاتی بر روش تفسیر رمزی (و مهمترین تفاسیر عرفانی قرآن مجید)

تألیف: سید حجت مهدوی سعیدی

لیتوگرافی و چاپ: سازمان چاپ و انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی

نوبت چاپ: اول

سال چاپ: ۱۳۹۷

تیراژ: ۱۰۰۰

تعداد صفحات: ۲۵۸

قطع: وزیری

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۱۰-۲۵۸۵-۶

ناشر: دانشگاه آزاد اسلامی واحد لاهیجان

قیمت: ۵۵۰۰۰۰ ریال

مرکز پخش: دانشگاه آزاد اسلامی واحد لاهیجان - تلفن: ۳ - ۴۲۲۲۹۰۸۱ - ۰۱۳

آدرس: لاهیجان، انتهای کوی شقایق، مجتمع دانشگاه آزاد، ص. پ. ۱۶۱۶

کلیه حقوق قانونی و شرعی برای مولف و ناشر محفوظ می باشد و هیچ شخص حقیقی یا حقوقی حق تکثیر تمام یا قسمتی از این اثر را نداشته و متخلفان تحت پیگرد قانونی قرار خواهند گرفت.

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
پیشگفتار	ز
مقدمه	ط

بخش اول: فقدان شیوه‌های مناسب تحقیق در قرآن

تفاوت معارف قرآن با علوم قرآن	۲
شیوه‌های بررسی تفسیری قرآن در میان ما	۳
ضعف عقلانیت انتقادی	۶

بخش دوم: اعماء عام اعتناء به عظمت قرآن در زندگی مسلمانان

قرآن به مثابه‌ی یک کتاب	۹
قرآن چگونه کتابی است؟	۱۰
قرآن دواى دردِ دردمندان	۱۲
قرآن، کتابی قابل فهم	۱۶
ویژگی‌های درک مطلوب قرآن	۱۸
رابطه‌ی قرآن با تلاوت کنندگان خود	۲۰
قرآن، طرحی کلی و منسجم	۲۲
در اسارت ظاهراندیشی	۲۵
قرآن و حرکت	۲۹

بخش سوم: قدسی (الهی) بودن قرآن

وحيانی بودن الفاظ قرآن	۳۴
قرآن، کتابی از سوی خداوند	۳۷

- ۳۸..... قرآن، کتاب بی نهایت
- ۴۱..... تبیان بودن قرآن، نافه تأویل آن نیست
- ۴۳..... وحی به مثابه‌ی نگاه و دیگر هیچ!
- ۴۷..... قرائت قرآن به مثابه‌ی تجربه‌ای و حیانی
- ۴۹..... تجربه‌ی ارفانه‌ی معراج
- ۵۲..... معراج و تسبیح

بخش چهارم: تفاسیر عرفانی و زبان تمثیلات و استعارات

- ۵۵..... آیا قرآن یک کتاب تمثیلی است؟
- ۵۷..... چرا در قرآن، گریزی از زبان تمثیل است؟
- ۵۹..... تأملی در داستان گویی بالحق در قرآن

بخش پنجم: تفسیر قرآن، ویژگی‌ها و تقسیمات آن

- ۶۴..... معنای لغوی و اصطلاحی تفسیر و ضرورت آن
- ۶۶..... تفسیر قرآن و ویژگی‌های آن
- ۶۸..... نظام عمودی و نظام افقی در تفسیر
- ۶۸..... تفسیر و زمان
- ۶۹..... زبان و نقد، در تفسیر قرآن
- ۷۰..... ملاک فهم تفسیر مطلوب
- ۷۴..... دعوت قرآن به تفسیر
- ۷۸..... راز و رمز حروف مقطعه
- ۸۰..... حروف مقطعه و متفکران اسلامی
- ۸۲..... مبانی، روش‌ها و گرایش‌های تفسیری
- ۸۴..... آیا پیامبر اسلام ﷺ به تفسیر قرآن پرداخت؟

- تفسیر به رأی چیست؟ ۸۷
- پاسخ به یک شبهه ۸۹
- تفسیر به رأی از دیدگاه امام خمینی (ره) ۹۱

بخش ششم: شناخت انسان، طهارت قرآن، دردها و درمان ها

- قرآن و تضادهای درونی انسان ۹۴
- قرآن، شفای دردهای آدمیان ۹۶
- قرآن، شفا شر و بی تناقض ۱۰۱
- شناخت انسان، پیش شرط شناخت قرآن ۱۰۴
- قرآن، بیانی از حقیقت انسان ۱۰۶
- قرآن و سفرهای معبر ۱۰۸
- چرا نباید به قرائت نمودن قرآن عادت کنیم؟ ۱۱۰
- پاکی و طهارت، شرط تفسیر قرآن ۱۱۴

بخش هفتم: اهمیت تفاسیر عرفانی، (ریزگی ها، نقدها و نظرها)

- معنای تفاسیر عرفانی قرآن ۱۱۹
- مقام پیامبر ﷺ در قرآن و در عرفان ۱۲۱
- اهل الیت ﷺ، قرآن و عرفان ۱۲۷
- آیا هدف قرآن، صرفاً دستیابی به عرفان است؟! ۱۲۸
- علم الدراسه و علم الوراثة ۱۳۰
- نامه‌ی ابن عربی به امام فخر رازی ۱۳۲
- مواجهه‌ی عقلانی با تفاسیر عرفانی ۱۳۳
- آیات عرفانی، از دیدگاه خواجه نصیر طوسی ۱۳۷
- ذکر پاره‌ای دیگر از تفسیر آیات عرفانی ۱۳۹
- تفاسیر عرفانی به مثابه‌ی میراثی عظیم ۱۴۱
- تفاسیر عرفانی، تفاسیر مبتنی بر حکمت ایمانی ۱۴۵

نگاهی به رهیافت عرفانی عین‌القضات همدانی به قرآن	۱۴۷
تفاسیر عرفانی ابن عربی	۱۵۳
مخالفت قشریون با تفسیر عرفانی قرآن	۱۵۵
جریان‌ات مخالف با تفسیر عرفانی	۱۵۶
نقد مرحوم علامه طباطبائی بر آرای اخباریون	۱۵۷
رابطه‌ی بین ظاهر و باطن در تفاسیر عرفانی	۱۵۸
مکاشفات و تفسیر عرفانی او	۱۶۱
تفاوت تفسیر ملازمه و تفسیر ابن عربی	۱۶۴
تفسیر عرفانی از دیدگاه امام خمینی (ره)	۱۶۶

بخش ششم: تأویلات، شرایط و معیارها

تأویل و معنای لغوی و اصطلاحی آن	۱۷۲
تأویلات عرفانی و رمزی، (فرصت یا ویرانه‌ها)	۱۷۵
تأویل و تقسیمات آن	۱۸۴
سیر اندیشه‌های تأویلی قرآن	۱۸۶
تأویلات ناروا از منظر مولانا	۱۸۷
جنبه‌های مختلف قرآن	۱۹۰
قرآن و دلالت‌های معناشناختی	۱۹۵

بخش هفتم: تأویل و هرمنوتیک (از تفاوت تا تشابه)

از تأویل دیروز تا هرمنوتیک امروز	۱۹۸
هرمنوتیک و فعلیت بخشی تفاسیر عرفانی	۲۰۱
جنبه‌های تشابه تأویل و هرمنوتیک	۲۰۳

بخش دهم: ابن عربی و تأویلات (رویکردها و نقدها)

رؤیای صادقه‌ی ابن عربی	۲۰۸
هرمنوتیک و ابن عربی	۲۰۸

۲۱۳	نقل و شهود و عقل، مؤلفه‌های فهم قرآن
۲۱۴	ابن عربی و تمدن اسلامی معنامحور
۲۱۸	معنای امی بودن پیامبر ﷺ از دیدگاه ابن عربی
۲۱۹	تأویلات عرفانی ابن عربی در میزان نقد و بررسی

بخش یازدهم: تفاسیر و تأویلات عرفانی در قرون اولیه‌ی اسلام

۲۲۳	نگاهی به تفاسیر و تأویلات عرفانی در فرهنگ اسلامی
۲۲۵	۱- تفسیر القرآن العظیم تفسری
۲۲۸	۲- تفسیر حقایق التفسیر سلمی
۲۳۰	۳- تفسیر شمس به مهر حلاج
۲۳۰	۴- تفسیر لطائف الاسرار شمیری
۲۳۲	۵- تفسیر مشکوٰۃ الاول غزالی
۲۳۳	۶- تفسیر بحرالمحبه احمد غزالی
۲۳۳	۷- تفسیر کشف الاسرار میبدی
۲۳۶	۸- تفسیر عرائس البیان روز بهان بقلی
۲۳۷	۹- تفسیر بحرالحقائق نجم‌الدین دایه
۲۳۸	۱۰- تفسیر اعجاز البیان صدرالدین قونوی
۲۳۸	۱۱- تفسیر تأویلات ملا عبدالرزاق کاشانی
۲۳۹	۱۲- تفسیر المحيط الاعظم سید حیدر آملی
۲۳۹	۱۳- تفسیر جواهرالتفسیر ملاحسین واعظ کاشفی

بخش دوازدهم: معرفت و ویژگی‌های نظام معرفتی قرآن

۲۴۱	عرفان و شناخت معرفتی از دیدگاه قرآن
۲۴۲	مراتب سه‌گانه‌ی قرآن
۲۴۴	تأویل در نظام معرفتی قرآن
۲۴۵	آداب ظاهری و باطنی تلاوت در نظام معرفتی قرآن

۲۴۶	۱- معرفتِ یقینی
۲۴۸	۲- معرفتِ ظنی
۲۴۸	۳- معرفتِ آمیخته با شک
۲۴۹	حکایات و عباراتی پیرامونِ ضرورتِ مراعاتِ آداب در تلاوتِ قرآن
۲۵۲	جایگاه عقل در رویکردِ معرفت‌شناسی قرآن
۲۵۳	مراتبِ معنایی فهمِ قرآن
۲۵۴	صوفی و علمِ استنباط
۲۵۷	منابع

پیشگفتار

این شرح بی‌نهایت، کز زلف یار گفتند

حرفی است از هزاران، کاندلر عبارت آمد! (حافظ)

سال‌ها پیش، هنگامی که در تبریز در فراغتِ خاطر مشغول به فراگیری علوم دین بودم، روزی به سائقی حسّی جوانی برای تأمل و تفرّج به خانقاه بزرگ و کهن آنجا رفتم و در اثنای بازدید از زیبایی‌های تاریخی و هنری بنای آن خانقاه، با درویشی خاشع، نجیب و اندیشمند که برقِ تعشق و تعطش از دیدگانش بی‌درخشا می‌ماند روبرو شدم. «این لطیفه‌ی عشقم ز رهروی یاد است» آن درویش تنها یک جمله در ظرفِ دلم می‌ماندگار شد. آری، «این لطیفه‌ی عشقم ز رهروی یاد است» آن درویش می‌گفت: «با این که همه‌ی تفاسیر نه‌تنه شایسته‌ی قرآن را به نیکی خوانده‌ام، اما درعین حال تاکنون گمشده‌ی قلبی‌ام را در این میان نیافزوده‌ام» را فو نشانده‌ام! نمی‌دانم شاید همین جمله‌ی تأثرآلود کوتاه بود که محرک و محور اصلی‌ام در رهش تفاسیر عرفانی قرآن شد. باید اعتراف نمایم که از آن روز تاکنون من نیز مانند آن مرد خدا، نمی‌دانم آری؟ کجای؟ و چگونه؟ حقیقت گمشده‌ی خودم را از لابلای این تفسیرهای هزارتوی موجود، خواهم یافت. اما به هر حال باید همچنان تکاپو نمود. به تعبیر مولانا:

تشنه را خود شغل چه بود در جهان؟

گرد پای حوض گشتن جاودان

مهم‌ترین مطلب در تفسیر قرآن (خاصّه تفاسیر عرفانی) این نکته است: قرآن به گونه‌ای تفسیر شود که ما را به سرچشمه‌های اصلی وحی، نزدیک و نزدیک‌تر کند. اسلام در هنگام پیدایش خود، هیچ یک از ساز و برگ‌ها و اضافات بعدی را به همراه نداشته است؛ یعنی این که برآمده‌ها و بر ساخته‌های کنونی

جزء حقیقت نخستین و راستین آن نبوده است! قرآن، کتابی است با واژه‌هایی «همه از جنس بلور» و نور و البته کسی می‌تواند به فهم نسبی آن نائل گردد که به مصداقِ **السَّخِيهُ عَلَتْ الانْضِمَامُ** خود از جنس بلور و نور باشد. در تفسیر عرفانی قرآن، باید عنایت به این مسئله داشته باشیم که گشودن تاویل به روی آیات الهی در تغایر با نصوص و محکّمات قرآن نباشد! چرا اینکه، هر گونه تاویل بارد و افراطی به معنای خروج از تفکر اسلامی است!

به هر حال، اما، ان دارم که این نوشتار برای خوانندگان محترم، حداقل به مثابه‌ی یک **طرحواره**، دریچه و دیباچه‌ای در راستای تبیین مباحث مربوط به عرفان در قرآن باشد؛ به تعبیر خواجوی کرمانی:

من همان مور ضعیف، سخن‌های ملخ
که برم تحفه به نزدیک، لیما سحر